

792/091

О ЊОЈ,
КОЈА СЕ НЕ ВРАЋА

- Аутобиографија -

1

8

9

5

1

9

3

4

Здравствуйте
после звонка Альбина,
Богдана, Романа
и Степана, смея
своим гаражом

Они хотят

22-11-93г, ны.

Хуан

Олга Илић:

Ф: 956.

Д/686-2

НФН. 343

О њој, која се не враћа

— Аутобиографија —

1895—1934

Издање Анционог одбора за приредбу
прославе Госпође Олге Илић, члана и
редитеља позоришта Морав, бановине

DK 792(091)

Драга госпођо Олга,

Ваша аутобиографија захтева простор већи него што су два табака ове парадне књиге, коју издаје Одбор за Ваш јубилеј. Ово је само један лешимичан преглед онога што Ви зовете својим животом. Велика лажљивице, скрили сте оно што би највише голицало радозналосаш Ваших пријатеља и Ваше публике. И опет сте нам пружили само оно што сте Ви хтели, истинा са пуно укуса и много меланхолије. Хвала и на томе.

О, многим анегдотама тужним и смешним, које су ушли у глумачка предања, које смо и заједно проживели, ниште ништа рекли. И не треба. То ће и Вас пружити, превише веће и ову књигу.

Младост се неће вратити. Немојте бити тужни. Од Вашег уметничког дела остане само сећање, јер глума је дивни Молох који пројасдире своје првосвештенике. Али Ви сте дали галерију људских карактера и вапијућих душа. Од малог Стефана у „Трњу и ловорикама“ до узвишене г-ђе Табреш у „Св. пламену“ поздравиће Вас све на дан Јубилеја као свога творца коме сте Ви били дух и дах.

Будите увек млади, то Вам желим. Све друге жеље су Ваша интимна савар и нека их услиште сви свеци из обадва календара.

ЈОВАН ТАНИЋ

На зидовима неколико пожутелих фотографија, у души океан успомена. Из тога кута гледам на оно што је прошло, чини ми се неком лудом, махнитом помамом, тако да је све то забркано, хаотично и лепо.

Синоћ, када сам се враћала са претставе, по улицама разбацачог и још вечно успаваног Ниша, где ме увек све сећа на детинство, где налазим све, само не то детинство, које је остало у дубини срца да другује са успоменом на мајку. Ненадно, из неке куће, чула сам промукли глас грамофона. Широка, мераклиска песма пуна усплателог севдаха, са тамне плоче расипала се у ноћ. Мелодија ми је тако позната, глас певачице тако близак, застала сам и слушала... То је био Олгин глас. Оне Олге, коју ја још увек носим у себи и поред косе која је почела да седи и поред мучне маске, коју данас носим.

Беше...

Вратила сэм се сломљена, не од туге за оним што је прошло, него због лепоте онога што је било.

Ово би требао да буде свршетак моје аутобиографије. Али ја сам почела том носталгичном потом, то јест почела свршетком, зато што гатам и зато што желим да свршетак буде леп као што је почетак био.

*

Гласно кажем родила сам се 1 фебруара 1880 године. Тадај датум није важан за историчаре, пошто нисам сујетна. Али хоћу да будем искрена и да поштено призnam колико ми је година. Сад ви рачунајте.

Тадај „срећни“ догађај десио се у Солуну. И због тога ја сам носила увек у души неку љубав и занос за истоком. За доксатима, сеновитим вртозима, ченгијама и осталим живописним реквизитима оријента, кога нема више...

Мој отац био је „рара“, јер је био Француз и звао се Гастон Сант. Његово презиме сам и после удаје неко време злоупотребљавала због брачних размирица. Моја дивна мајка звала се Марија и имала је замршено балканско порекло,

јер по крви припадала је свим племенима полуотока. Од ње сам наследила тугу и душу, а од оца фантазију и трацију...

То рано детињство прошло ми је у једноликим данима француског манастира, где су калуђерице личиле на беле галебове који сваке вечери вриште на зидинама Бејаз-куле. Пона дана је пролазило у капели, где су се мехачички читале молитве светом срцу Исусовом. Те молитве прекидали су мујезини дозивима са танких минара. И та религиозна атмосфера оставила је тако оштре утиске у мени да и данас ја носим у души тај шарени и цветни олтар уплетен са песмом која слави Алаха.

Да ли сам нешто научила тамо? — То не знам, али знам, да је баш тако требало да буде, и да би била веома несрћана, када би тај део мојих успомена, био испуњен нечим другим.

*

Кажу да ми је било седам година, када је отац умро и када су се затворила врата манастира за малом девојчицом. Китњasti олтар и смирене дувне и шум мора све је то остало, а ми смо се, не знам зашто, обрели у Нишу, граду који није био сличан сунчаном граду мого рођења. Али у тој вароши девојчица је нашла свој позив...

У хотелу „Европа“, који је био далеко од Европе, било је позориште. То беху слатки дани романтизма. Узвиšeni хероји и сентименталне драгане патили су и гинули на даскама „што свет значе“, пред публиком која још није изашла иза високих зидова патријахалности, али која је ронила искрене сузе над патњама нашминканих јунака и лудо се радовала победи добра над злим, том вечном мотиву романтичних забитија која се завршавају у апoteози бенгалске ватре. Играо се комад „Трње и ловорика“ и име тога комада остало је симболично за цео мој живот. Јер цео мој живот био је један венац где је трње било уплетено ловориком. То је био мој деби. Играла сам Стефана, младога сликара и мој први партнери био је Богобој Руцовић, који је после био мој вечни партнери од мoga јутра до мoga поднева. После „трња и ловорика“ постала сам сасвим глумица или тачније да се изразим постала сам глумац, јер сам играла дечаке — мушкикарце. О шлепу који сам први пуг имала у Цветићевом „Немањи“, када сам играла кнегињу Лепу, требало би написати песму, јер радост због дугачке сукње била је праскава екстаза и сва деца из комшилука била су задивљена и заљубљена у моју тоалету још пре премијере. Успех који је мала Олга својом детињом фантазијом и унутрашњим пламеном постизала у тим улогама, не допушта ми скромност, можда и лажна, да опишем. У 15 години, приликом гостовања Љубе Станојевића играла сам Дездемону у Отелу. Можете замислити како је лице Отело направио на проби, кад

је видео, да му је партнерка у краткој сукњици и да држи лутку. Али исто тако хтео је да задави своју малу партнерку од одушевљења и ако је завеса пала. Те тако да допуни Шекспира и да Дездемона буде два пут удављена. После тога, разуме се, да сам била у седмом небу и из тих облака пала директно у — циркус. Неки циркус „Фиори“ у коме су коњи грациозно трчали у такту музике, а голуждраве dame посуге шљокицама, еластично клизиле по разапетој жици, балансирајући црвеним амрелима, био је очарао моју детињску машту. И једне ноћи, када су циркуска кола-шкрипала улицама Ниша, а круг арене жалосно и туробно, потсећао на карбитску светлост и незграпне виџеве набељених кловнова, Олга је пошла у свет црне магије. Не знам да ли сам тада била заљубљена у кловна или у шареног понија, који је знао математику? Али сам заносно пошла у чергарски живот, крај циркусских кола на којима се кувао ручак, у којима су биле постеље, која су биле у ствари куће и собе тих интернационалних потукача. И после кроз цео живот и данас, још увек, живи у мени та детинска чежња за кућом на точковима, још увек сањам о вагончићима који би ме носили од града до града и о великој ватри која се пали ноћу на путу ка неизвесном сутра. На жалост циркуска авантура завршила се бразо, јер судбина у облику полициског писара, вратила ме је у Нишко позориште и загрљај мајке, док је мали пони, негде у далеком свету, показивао своја математичка знања, а набељени пајац, крај велике ватре на бескрајном путу, певуши тужне мелодије са северног мора. Али тиме није завршен мој пут у даљине. Нова фантазија у облику позоришта лутака званог „пиколо театар“ понова ме одмамила у свет. Али тај живот лутке био је кратак као живот лептира. И кад су ме вратили натраг није било другог спаса, морали су ме удати. Мислили су да ми пруже играчу, да ме одврате од циркуса и „пиколо театра“. Јер, ко зна, како сам почела, отишла би можда и у менажерију или би се уписала зајјапанског добровољца. Та нова забава био је Коста Илић, глумац. Какве је он муке видео са мном то је само он знао. Јер забога он је хтео да буде муж, а ја сам хтела да будем мамица, али ѡамица мојих лутака, које су се повлачиле по целој кући, и биле страх и трепет мого мужа. Једном, када су му лутке дозвогрдиле, треснуо је моју љубимицу о под и њено плаво зачуђено око, које је умело и да спава испало је из главе. Разуме се, да је лутка морала ићи на операцију у Беч где је намештено ново око али, авај, јадница није више могла да спава, и тако је зурила као вечити прекор моме „тиранину“ мужу. Та епизода са лутком верујем да је била главни и незнани повод мојих каснијих брачних епизода. И могла сам му све оправдити али никада плаво и зачуђено око моје лутке „Зизи“.

*

Некако после спизоде са луткама и венчањем, немирни дух у друштву исто таквог немирног духа Косте Илића, погази у „свет“ да утоли своју вечиту жељу за даљинама. Вараждинско градско позориште једна сезона. Позориште Петра Ђирића у Сплиту друга сезона. О, тада сам била херојина... Песма аплауза постала је облигатна химна мојих појава на позорници. Али никде места! Даље на нове путеве! Драмско позориште Мике Стојковића у Шапцу. Цицварићи су на жицама испредали песму о севдаху. И у тим ноћима, пуним месечине и дивне и страсне песме ја нисам ни знала, да ћу кроз коју годину бити омиљена и позната певачица тех истих севдалинки, које су ми казивале оно нешто, незнано, што се преливало и бујало у мени. Тада сам ступила (по први пут) у Народно позориште у Београду, камо среће да је то био и последњи пут... Играла сам Корделију у Краљу Лиру, Офелију у Хамлету, Кларицу у Егмонту, Сакунталу у Сакунтали и друго.... Шта да вам причам... шта да вам причам... Била је то младост, занос!... Шта да вам причам!... Али да ли сам ја могла да се смири? Младост је имала крила зар сам ја мислила на каријеру, на пензију? У то време се није старило.... У то доба било је све младо, све ружичасто.... све лепо....

А тада сам постала „Раава“.

*

Упознала сам једнога бледог човека, који је био моја платонска љубав. Тај човек није написао никад ништа. Али то је био наш најбољи усмени приповедач... Он ме је увео у свет духа, у царство снове... висок и танак, подбочен на штап, вечно крвавих очију, меким и врелим гласом, он је причао, причао... А ја сам први пут почела да упоређујем људе... На једној страни био је мој муж „тиранин“, који је изабио око мојој лутки, а на другој страни Жарко Илић, бледи син Јове Илића „таткана“, који ме је звао „Раава“. Тада сам пропевала... Тада су постале оне севдалинке, оне пе-чалне македонске песме и страсне босанске запевке, које сада слушам са незнаних грамофона, када идем тамним улицама Ниша.

Једнога дана, у старој кући Илића, у сред врта, пуног старих воћака и неког топлог даха, једнога века који је прошао, певала сам „Стојанке“. Из друге собе у папучама са фесом и дугим чибуком у руци изашао је жмирећи Јово Илић песник.

— Е, лијепо пјеваш Цыганко, од када ти то грло?

Преставили су ме, рекли су ко сам, а он је и даље жмирио и увлацио димове из дугог чибука.

Најзад рече:

— Па де... запјевај још једну.

А после песме, климнуо је главом и вратио се натраг у своју одају, вукући ноге у папучама лагано, тихо, као неки човек, који је ненадно из једног прохујалог доба завирно у нови живот, па се, нехајно, вратио у тишину и заборав...

Та успомена на ту кућу и старога Јову Илића, још је нова и снажна пред мојим очима. Успомена једнога света који је прошао, али који још живи и који сусрећем када идем кроз велике бетонске блокове савременога Београда. Он ме поздравља са нахерених кровова, још непорушених страђара Скадарлије и Палилуле. И тако ми се блиско и драго смеше полуپани пенцири тих уџерица које су ми блиске јер је у њима некад грозничаво текао живот, рађало се, љубило и умирало, а данас су празне и пусте чекајући немилосрдни лењир регулационог плана, да се распадну у прах и пепео. И ја и моја душа која је некада била пуна песме и преливала се животом, данас се осећамо напуштени и тужни, чекајући, да по великому плану, Великог Неймара, предоброг и немилосрдног, постанемо прах и сећање.

*

У то време основао је у Београду своје позориште Брана Цветковић и ја сам са Костом Илићем била атракција Браниних вечери. Поред неисцрпљивог хумора, који је Брана расипао са позорнице у публику пуну тепелука, огромних шешира и господе у реденготима са страховито шиљатим ципелама, да се „Коларчева“ сала украсена озбиљним херојима првог српског Устанка, тресла од бучног смеха, ја сам певала шансоне, које су тада биле европски новитет и наше севдалинке, што је било ренесанса народног певања. И из перифериских узерица, те гездалинке пренела на позорницу елитне Коларчеве сале.

И данас ће се сећати ветерани Београда мојих песама: „Лепа Јелка љуби Јанка“, „Ја имам једног голуба“ и „Ат му седи нане“ и верујем да ће се њихове очи овлажити као и моје, на ту дивну успомену, јер ће их сетити на прошлост, на младост, а младост је увек песма. То је доба моје популарности када ме је познавао цео Београд и када је мој пролазак улицама био праћен шапатом, дивљењем и разуме се оговарањем... Јер природно да се око славе скупи скандалозна хроника, као што свако светло има своју сенку. Разуме се да су мушкарци трчали за мном, конкуренција је била огромна! Тада су гардиски официри, када би добили цвет, који сам ја носила на грудима, ножићем парали чоју на „атили“ да би томе цветку дали достојно место. Ја не знам, да ли и данас гардиски официри толико поштују цвет који добију од обожавање, али ми се чини да се данас не поштује ни обожавана, а камо ли њен цвет који ће сутра увенути.

*

У то време пада други улазак у Народно позориште из кога сам понова број изашла због сукоба са управом ради трошкова за тоалету „Сакунтале“ у претстави Сакунтала. Данас ми то није јасно, јер „Сакунтала“ пошто је живела у Индији, слабо је била одевена, али моја фантазија вероватно да је тражила невероватне адићаре и наките, које фантазија управника г. Нушића никако није могла да замисли због врло земаљских цифара у позоришном буџету. Поводом тога биће згодно да испричам једну анегдоту која ће показати невероватне вртоглавице моје маште. Неког вечера у једном великом друштву, седела сам крај веома богатог господина, који је у оно предратно време, рачунао своје богатство милионским бројевима. Не знам о чему је био говор, али сам му рекла, да је њему лако говорити и да би ја то исто мислила кад би имале његов новац. Београдски Крез љубопитљиво је запитао:

— Па лепо, Олгице, шта би ви прво урадили са толиким новцем? ...

— Прво и прво: удесила би своју спаваћу собу. Направила би један кревет сав од слонове кости у облику анђела, који би ме успављивао. Над креветом небо од тако танке свиле као паучина уплетена брилијантима, који би били у место звезда, онда...

— Доста забога, кад бих се пробудио у том кревету који сте ви замислили, ја бих умро од глади, јер од мoga богатства не би остало ништа.

*

По изласку из Народног позоришта, Коста Делини глумац предложи да ја поведем своју трупу на једну турнеју по Босни и Херцеговини. Пошто сам ја била у разводу са мојим мужем Костом Илићем, та идеја да се за неко време уклоним из Београда, јако ми се допала и са Делинијем, Гинићем, Кочом Јовановићем и др. отптујем за Сарајево. Али — по нашем доласку у Сарајево, ми се сетисмо да нам је за рад

потребна концесија од тадашње земаљске владе, да можемо давати претставе на тој територији која је била уплетена у замршени бирократски систем умируће Аустро-угарске. И мене, као појнату херојину, колеге упуне код владиног саветника Косте Хермана, сматрајући да ћу ја најбоље извршити тај јуначки подвиг. Када сам служитељу предала посетницу зебла сам у дну срца, бојећи се да се у Београд не вратимо пре него што смо и почели; али служитељ се одмах вратио и рекао ми, да ме г. владин саветник очекује... Ушла сам у кабинет. Страшни владин саветник пријатно се смештио и понудио да седнем у фотељу и после једне мале паузе проговорио врло љубазно.

— Дакле, ви сте Олга Илић.

— Да.

— Чланица Народног позоришта из Београда?

— Не бојите се вальда дупликата или можда фалсификата г. саветниче.

— О не... никако госпођо... Једном приликом када сам био у Београду, гледао сам у позоришту Егмонт и дивио се уметничкој игри Кларице. Ја сам један од поклоника ваше уметности и верујте, да се нисам надао да ћу вас и овде у Сарајеву, а нарочито у мом кабинету видети и лично упознati.

Тада је отворио једну књигу и показао чланак са мојом сликом.

— Ево госпођо. По повратку из Београда ја сам написао чланак о вама.

То ме је пријатно изненадило и страх и бојазан који сам имала, отишли су без трага и скватила сам да ће моја мисија бити успешна. Тако је и било. Не само да сам добила дозволу „земаљске владе“ да могу са мојом трупом путовати и давати позоришне претставе по Босни и Херцеговини, већ, шта више, добили смо и бесплатан подвоз на жељезницама за све чланове. Можете замислити радост мојих колега ради тако срећно извршеног мог посланства. Али, пошто је љубазна дозвола љубавног саветника гласила само на три месеца ми смо после три месеца љубавног гостопримства по Босни морали да се вратимо у Београд. Ова турнеја поред успеха који смо свуда имали још ми је драга успомена, јер као што сам раније напоменула, ја сам увек волела све оно што потсећа на исток и његов сладострасни сан. Са турнеје сам донела два нова „шлагера“ „Ој, богаши сива шицо соколе“ и „Пошетала Ана пеливана“.

*

По повратку у Београд ступила сам по трећи пут у Народно позориште где опет нисам дugo била, па понова пошла на нова лутања... У њега се нисам више враћала. Врата, која су се до тада гостољубиво отварала, изгубивши

свако стрпљење, беху сад затворена за мене Али срце Београда отворило ми је врата топло и одушевљено у другом једном београдском позоришту, које је Јефта Угричић називао „првим позориштем“. То је позориште било на „Булевару“. Сва велика имена наше позорнице била су у њему: Милорад Гавриловић, Бековић, Гинић, Коча Јовановић и други. Основао га је Богобој Руцовић, мој некадашњи партнери из „Трија и говорника“ и ангажовао ме за примадону.

Успех и уметнички ниво ових представа најбоље се може просудити по речима Јефте Угричића позоришног критичара, који је у својим рецензијама писао овако: „У првом београдском позоришту на булевару даје се то и то, а у — позоришту преко пута Управе фондова даје се то и то“. — Ту, на тој сцени која је значила датум и читаву револуцију у схватањима уметничких напора нашег позоришта, ја сам дала максимум свога талента и уметничког израза. Моје улоге: Офелија, (Хамлет) Маргарета, (Госпођа с камелијама) Тоска, (Тоска), Клодова жена, (Клодова жена) Сипријена (Разведимо се) биле су преживљени живот и загледање у најдубљи бездан људских душа, који је крајња синтеза глумачког стварања. После шумног успеха позориште на „Булевару“ крене на кратку турнеју по провинцији где у том вечном гробу свих уметничких надахнућа и оно угине и — растури се.

Тада је Јарко Савић основао у Београду на „Булевару“ прву српску оперу. Зачудила сам се када ја до тада драмска глумица добијем позив од Јарка Савића да ступим у оперу. Али ненадно ја и ту у оперетама доживим нови и велики успех. Још ће ме се сећати, она стара господа која зачуђено пролазе улицама данашњег Београда и носе у души меланхоличко сећање на један други Београд, као Кристе у „Шумаревој Кристи“, Незије у „Лутки“, Скитнице у „Скитици“ и т. д. И то се све свршило као оперета, јер Јарко Савић са својом опером смо је поставио темеље за будућу београдску оперу, али као и сваки мисионар, доживео је разочарење јер наша ондашња скоро патријахална публика, није имала прави смисао, ни потребни број, за одржавање једне такве установе.

*

И једнога дана претоварена коферима и славом, дивљењем и оговарањем, вратила сам се у варош моје младости у Ниш. Још увек нишко позориште звало се Синђелић, само место Александра Милојевића сада је његов управник био Коста Делинић, интелигентан човек и едличан глумац. Са успоменом да сам некад у Нишу почела са улогама мушкараца, ја се понова осетим мушки и креирах Хамлета и онда популарног Стеву Драгића у „Сеоском лоли“. Успех је био изненађујући и шуман, тако да је позориште на турнеји том сензацијом постигло диван пријем, а ја сам имала један триумфалан уметнички пут кроз Србију.

Почетком 1912 године добијам псуходу из Осијека да ступим у градско казалиште. Наступила сам први пут у Војновићевој „Госпођа са сунцокретом“. Креација те фаталне и мистичне грађе, чудне сфинге тајног у жени, била ми је веома драга и ја још увек, када се сјетим те роле, гледам црну зеницу тајанственог сунчаног цвета.

У Осијеку променила сам име, као што сам много пута променила маску и назвала се „Оливера Сант“. Тја... можда се неко у Осијеку сећа Оливере Сант... неко...

Затим сам играла огромни репертоар: „Хасанагиница“ од Огризовића, Марта „У Долини“, Порчија у „Млетачком трговцу“ и т. д.

*

Док сам тако аурила у тамну зеницу Војновићевог цвета и решавала душевне сукобе јунакиња са запада, на истоку беснео је рат и победоносна Србија на заставама носила ловорике својих победа по трновитим стазама Македоније. 1913 у Скопљу основано је народно позориште чији је управник био Бранислав Нушић и ја добијем позив да дођем у Скопље. Оставила сам широке и правилне улице Осијека и публику углажену и у рукавицама и своје краткотрајно име које има цивилизовани звук „Оливера Сант“, да постанем опет Олга

Илићка у Скопљу, граду још узрујаном од велике победе и оствареног сна, темпераментном и бучном, где се моја природа у којој је било још сећања на чергарење циркуса и чежње детета снашла у своме елементу великих излива, нелогичних болова, безузрочних радости тако драгих и блиских менталитету једног бића, рођеног и одгајеног у олуји

Балкана. Дошла сам у варош у којој сам доживела своје најлепше и најбољије дане, где сам била као љубимица подизана до неба, и понижена тако дубоко да је то одговарало оној висини, на коју сам се пела. То су били дивни дани, народног поноса, када смо сви ми осећали да смо чланови једне заједнице, која је пошла напред и кад смо сви били лично горди на то: Милорад Гавриловић, Лука Поповић, Осиповић, Милорад Петровић, Оберски, Драга Милојевић, Софија Харитоновић, Љубица Јосић, Милица Спиридоновић.

Били смо једна велика породица, која је грозничаво преживљавала дане екстатичног заноса. Као предзнак оног што треба да дође за тим, заласка мога животног сунца, напомена за мучне дане које треба да преживим, десио се најтежи слом у моме животу, изгубила сам моју добру мајку, верног пратиоца мојих животних лутања и утешу којој сам

се враћала у часовима великих очајања, када сам постала само мало и заплашено дете, које жели да затвори очи и да нађе заборав. Остало сам сама.

*

Затим је дошао слом. Није било више позоришта, није више било аплауза и цвећа. Застор је за увек пао и скрио скопљанску позорницу. Моји другови прелазили су снежним голетима Албаније или умирали иза бодљикавих жица даљих лагера. Нестало је и песме и дугих седељки и заноса и свега што је до тада било мој живот, а улицама корачао је рат, један бледи и крвав ужас, који је моју душу навикнуту на илузије доводио до очајања.

Бугарске власти сматрајући ме опасном за њихову безбедност у Скопљу интернирају ме у Лесковац, после у Ниш, а за тим у Књажевац. И за време Бугара настављало се проклество мога лутања и вечно прогоњена селила сам се од града до града...

Тих мучних дана кад је све изгледало привремено, када је сваки дан значио изненађење, а свака ноћ тупо очајање чекања. Када се варало од данас до сутра и очекивао свршетак хаоса. Проводила сам живот међу забрањеним женама, молила пред иконама. Први пут мој живот доспео је у мајину, неку злослутну тишину, туробну и чамотну, под страшним крилом рата и нисам ни слутила да ћу када све то прође доживети најтежу патњу и најстрашнију олују у часу када страшни демон прође и цео свет грозничаво баци се у вртлог новога живота да заборави бледи ужас.

Да ли је било сношљиво тих дана окупације? Шта знам, хлебац је био дар божији, грумен шећера богатство, а тежња преживети све то и дочекати нешто ново, што има да дође, продужетак оног лепог и лепршавог што је било пре свега тога.

*

Створила се једна легенда, једна фама о мени, и њен узрок није у томе, што сам ја чинила за време окупације, него у томе шта се догађало после окупације у Скопљу. Веома ми је тешко, веома ми је мучно да говорим о томе... Мене су оправдала сува и безосећајна званична акта. Ја из носим само чињенице и моја лична осећања из тих дана, и питам се: зашто мој живот, који је био тако леп, морао је да доспе у тако мучне закутке, где сам преживела најстрашније патње које нисам предосећала, када сам на позорници креирала велике патнице?

То је било овако. У Књажевцу где сам била интернирана за време окупације, бугарске власти дознале су да сам ја српска глумица и певачица и у неколико махова била сам позвана да суделујем на концертима и забавама, које су при-

ређиване у корист наше сиротиње, сваке недеље певала сам у цркви и знам, да су та моја наступања под окупацијом изазвала дивљење и одобравање код наших грађана, које је мој излазак на бину и певање у цркви потсећао на прошле слободне дане и подизао њихову веру и наду у ослобођењу.

Много су значиле речи, које су нашим језиком тада биле изговаране, а наша песма могла је да раздрага срца у то тамно доба.

Од тога, доцније, препричавањем, направљено је да сам ја служила као неко пропагандно сретство окупаторским властима и помагала њихов рад у заробљеној отаџбини.

Али то није све, ово друго, много је страшније деловало на мене и имало тешких последица. Како сам била интернирана у Књажевцу, а моја је кућа била у Скопљу, затражила сам дозволу да одем на три дана у Скопље, и уредим своје ствари. То је било оних дана када је солунски фронт био пробијен, а Бугарска пред капитулацијом. Само, разуме се, ја о томе нисам имала појма. По доласку у Скопље, пошто

нисам за три дана могла свршити све послове у кући, трајила сам да ми се продужи дозвола, али у то време и наша победоносна војска ушла је у Скопље. Можете да замислите моју радост што су се најзад завршили мучни дани, што ћу опет моћи да на позорници преживљајем љубавне радости и болове мојих роля, које су срасле са мном, са мојом душом, што ћу опет запевати „Коштану“ уз звук дахирета и заплакати као горда „Хасанагиница“ над колееком малог беговића. Али место тога дошло је нешто одвратно и гнусно, лигаво и подло, што је оставило сталну сенку на мој живот.

Неколико дана по ослобођењу, једног преподнева упали су код мене жандарми са полициским писаром да изврше претрес у моме стану. С почетка то ми није било чудновато, навикла сам на то под бугарима. Био је рат и мислила сам, да је то такав ред, и да наше власти врше само неки ратни пропис. После претresa одведена сам у Окружно начелство и тамо ми је саопштено да сам оптужена за *велеиздају*. Нисам знала о чему се ради, нисам била свесна шта траже од мене. Као корпус деликти моје „велеиздаје“ у полицији налазио се један нож од кога је некад стрепио Скарпија у „Тоски“ и неки револвер из Бог знатног комада. Али ја сам била оптужена, жигосана, истина доказа није било, било је само сумње и достава. Освета једног несавесног чвека који је сачекао час да ми се освети за увреду коју му ја никад нисам нанела. Три месеца сам била у затвору, три месеца сам чекала да се у порушеној и попаљеној земљи заведе ред и закон, образује суд па да се увиди моја невиност. Ти дани су били страшни. У подруму скопског окружног начелства, на голој земљи, јер ми нису допустили да од куће ишта донесем. Молила сам Бога или да да правду, ако је Бог правде, или да ме смрћу избави мука. У том мрачном подруму до спела сам до крајње резигнације једног човечијег бића, осетила дах смрти и равнодушност поновног рођења. Напори многих мојих пријатеља ништа нису помогли да ме избаве полициског затвора. Суд још није био образован. Нисам имала коме да се жалим. Чекала сам... дан ослобођења за мене био је веома далек. Најзад, ствари су пошли нормалним током. Првостепени суд је образован и прво му је дело било да поништи решење о моме притвору и пусти на слободу пошто није имао зашта да ми суди...

О, ти дани, који су били ноћи, у сред језивог подрума, под срамним жигом, зашто вас је судбина моја тако страшно урезала у душу и зашто сам из усхијеног заноса пала на то хладно тле!... Блистава крила која су ме дотле носила кроз живот никада нису више залепршала старим еланом и мада ја могу поносно и уздигнуте главе да идем кроз свет, прошла патња болно се дојмила мога срца и оставила вечити печал на моје дане који су ми још остали. Ономе човеку, који ме

је тако оклеветао и задао љуту рану, нити могу, нити хоћу да му се светим, али би хтела само бар једном да му погледам у очи и ништа да му не кажем јер би мој поглед казао све, сву мржњу коју имам према таквој једној ситној души која није могла да ме понизи, али која је пољуљала моју веру у добро и лепо у човеку.

Мој сиромах муж Коста Илић и ако смо били разведені, својски се је заузимао за мене тих дана моје патње и тиме доказао да се на муци познају јунаци, а у неволи прави пријатељи.

Тада сам му опростила и плаво око моје лутке и до смрти његове остали смо најбољи и најидеалнији пријатељи.

*

После тих тешких дана, под притиском јавности и позоришне публике опет сам постављена за чланицу Народног позоришта у Скопљу, где сам последњи пут певала некада омиљену „Коштану“ и где су моје севдалинке умрле, као бели лабудови једне младости, која је умирала.

1923 године, после смрти мого мужа Косте направила сам последњу глупост у животу и удала се за мого драгог мужа Петра Христилића, који је исто као и ја још увек у себи носио дивљу чежњу за лутањем и даљинама... Седам година са нашом трупом по свима крајевима наше земље проносили смо страсну љубав према сцени. То позориште била је школа кроз коју је прошла генерација наших глумца и данас ја се осећам мало сестра, а мало мајка, те велике номадске породице, којој је срце на језику, а језик у срцу...

1929 године рекла сам збогом глумцима, декорацијама и гардероби нашег позоришта и жељна одмора ступила сам у српско народно позориште у Новом саду, где нисам нашла одмора, него где сам са младим еланом наступала скоро у сваком комаду. Крајем 1932 године ступила сам у Народно позориште Моравске бановине у Нишу, граду где сам некад почела своју каријеру, да при заласку сунца завршим свој животни пут.

Беше...

Са пожутелих фотографија гледају ме очи младе Олге, која је остала у мени, али кобно огледало показује очи у којима се светлост гаси. Усплатите још једном у часу када окружена пријатељима и друговима пред нишком публиком на дан јубилеја станем око у око са оним што је прошло. Ако заплачам, не замерите ми, јер било је лепо и било је страшно. Али све је било добро. Јер што више болова и радости то је и ризница сећања богатија.

Да ли је мој живот имао циља? Ко то зна... Ја сам учинила оно што сам могла, судија мага дела била је публика. Глумачка уметност која је синтеза свих уметности, не оставља за собом ништа, само једну меланхоличну успомену на младост, на лепоту, на занос. Није ми криво, не жалим ни за чим.

И када пролазим улицама и чујем са грамофонске плоче звонки и сребрни глас некадашње Олге, засуви само око, не од жалости, него од среће, јер ја сам имала прошлост. Имала сам је.

Беше... — — — — —

Крај.

Јубилеј

ОЛГИ ИЛИЋКИ

*И тако најзад свршен је пуш !
 Снова и љубав и бол и ласке
 прошли, минули. Туробни куш
 данас је: „свеш што значе даске“.
 Тек ноћу у сну долазе сенке
 младости, као дуси из скаске ;
 и бледе, страшне очајне маске
 виштају луде теревенке.*

*Застор је пао ! И ши на бину
 Излазиш гордо. Задњи је блесак.
 Сад још умреши у петом чину
 уз гледалаца парадни плесак
 треба ши госпо. Дали ше боли
 што задњи чин само још оста ?
 Много живоша и смрти проли
 из бездне душе. Још није доспа !*

*Још има много румене вашре
 и прогарање заносно неко
 у срцу твоме. Још очи снатре
 чаробну звезду што сја далеко.
 Јер има нешто што не вене
 и ако твоје очи гасну —
 и неће никад пасти сене
 у душу твоју младу и спрасну.*

*Већ трећи знак. Застор се диже
над задњим чином. Опеш занеси
и ум и срце — и без гриже
остани увек шо што јеси!
Велики израз оаштеј бола,
блиски и вечни људски јад.
Кроз шаалир швојих великих роли
Улоге задње нек' мину сад.*

*Ми још чекамо. И још оста
у срцу швоме жара шог.
Никада није дао доспа
дух који бива полу bog.
У пркос парадног јубилеја
шебе још мрачни не вреба куш.
Напред, Госпо, преко шрофеја!
Напред! Велики још зове пуш.*

ЈОВАН ТАНИЋ

Чланови позоришта „Хајдук Вељко“ на Усековање 29
августа 1900 године у Смедереву *)

Олги

*Са олшара с позорнице,
Прими дарак твоје славе,
Наша мила Уметница :
Другови те њиме славе !...*

*Овај сиомен — твоја слика —
Наше поште и љубави,
Нек ши буде понос, дика,
Будућности твојој слави.*

*Цвеће, венац, круну славе
Овај мали дарак крије,
Да ши слава славу славе —
Круну славе најмилије.*

*Ти си вредна круне ове,
Што ш' другови пашње душе,
Ти још незнаш наше слазе,
Ти си нада, сунце наше.*

---

*) Приликом гостовања Олге Илић у Смедереву 1900 год. чланови позоришта „Хајдук Вељко“ предали су јој на позорници њен портрет нарађен руком и ову песму.

*Црни облак брзо крије
Сјајне звезде Талијине,
Ал ће облак да с' разбије,
Твоја звезда када сине.*

*Живила нам, надо мила,
Нек ти цвешта слава дара
И да Бог да: ТИ НАМ БИЛА,
СРПСКА ДУЗА, БЕРНАР САРА!...*

Штампарија „Св. Цар Константин“ Ниш, Телефон 230
— Масаринов неј бр. 7 —

Штампарија „Св. Цар Константин“ Ниш, Телефон 230
— Масаринов неј бр. 7 —